

МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ СЦЕНАРІЇВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Шевченко О. О., Лендел О. О.

Статья посвящена проблеме адаптации национальных хозяйственных систем, которые опираются на эмпирическую реальность, обобщают отдельные процессы и категориальную иерархию, которая отражает исходное понятие системы и вместе с тем формирует возможную теоретическую схему исследования данной категории, и разработка модели национальной системы в условиях вариативности сценариев экономического развития. Таким образом, на сегодняшний день необходимо рассмотреть благоприятное моделирование эволюции национальной хозяйственной системы с использованием цивилизационного подхода и отдельных признаков концепции экономического развития. Наиболее целесообразным является использование ключевых элементов «градуализма» и «шоковой терапии», в сочетании с обязательной адаптацией к существенным глобализационным изменениям, которые имеют влияние на национальную хозяйственную систему современности.

Статтю присвячено проблемі адаптації національних господарських систем, які спираються на емпіричну реальність, узагальнюють окремі процеси та категоріальну ієрархію, яка відображає вихідне поняття системи та разом з тим формує можливу теоретичну схему дослідження даної категорії, та розробка моделі національної системи в умовах варіативності сценаріїв економічного розвитку. Таким чином, на сьогодні необхідно розглянути сприятливе моделювання еволюції національної господарської системи з використанням цивілізаційного підходу та окремих ознак концепції економічного розвитку. На нашу думку, найбільш доцільним є використання ключових елементів «градуалізму» та «шокової терапії» у поєднанні з обов'язковою адаптацією до сутнісних глобалізаційних змін, які мають вплив на національну господарську систему сьогодні.

The article is devoted to the problem of the adaptation of the national economic systems, which are based on the empirical reality, and generalize the individual processes and the categorical hierarchy that reflects the original concept of the system and, however, forms the possible theoretical outline for the study of this category and development of the model of the national system in terms of variability of economic scenarios. So, today we have to consider the favourable simulation of the evolution of the national economic system using the civilizational approach and the individual characteristics of the concept of economic development. In our opinion, the most appropriate is the use of key elements of "game duality" and "shock therapy" in conjunction with the mandatory adaptation to the globalization of the essential changes that have an impact on the national economic system of our time.

Шевченко О. О.

канд. екон. наук, доц. каф. менеджменту ДДМА
cpk_ddma@ukr.net

Лендел О. О.

студент ДДМА
oks.lendel@yandex.ru

ДДМА – Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ.

УДК 330.1

Шевченко О. О., Лендел О.О.**МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ
В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ СЦЕНАРІЇВ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ**

Національна економіка будь-якої країни - складна господарська, соціальна, організаційна, науково-технологічна система. Розвиток національної господарської системи країни призводить до створення і вдосконалення її національного ринку, в межах якого формуються і діють його окремі сегменти. Національна господарська система відображає наукові підходи до визначення стратегічного розвитку країни, виходячи з набору її конкурентних переваг і недоліків розвитку. Кожна держава намагається вирішувати в конкретно-історичному періоді, як посилити свої переваги і усунути слабкості розвитку національної економіки. Такий підхід робиться особливо важливим при наростанні процесів глобалізації світового ринку. Використання національних економічних факторів успіху в даній конкретній ситуації стає можливим, якщо країна визначиться з можливостями свого потенціалу і забезпечить довгостроковий процес його зростання, своєчасно усуваючи загрози його ослаблення. На цих принципах будуються ефективні національні сценарії економічного розвитку і політика країни.

Сучасні дослідження проблем адаптації національних господарських систем спираються на емпіричну реальність, узагальнюють окремі процеси та категоріальну ієрархію, яка відображає вихідне поняття системи та разом з тим формує можливу теоретичну схему дослідження даної категорії. В них розвиток господарської системи розглядається із застосуванням системного підходу, синергетики, як процес планомірних змін, внаслідок чого виникає якісно новий стан економічної системи в умовах. Загальнотеоретичні та методологічні аспекти окресленої проблеми висвітлено в роботах В. Волчека, В. Маєвського, Р. Нельсона, Р. Нурєєва, В. Тарасевича та інших науковців.

Проблему функціонування господарської системи на принципах цивілізаційної парадигми суспільствознавства досліджують такі видатні науковці як Ю. М. Осипов, С. В. Степаненко, Є. А. Єрохіна. Характер і динаміка розвитку, структурні зміни, що супроводжують даний процес, а також техніко-технологічні параметри, які визначають ці зміни знаходилися в центрі уваги таких видатних зарубіжних вчених-теоретиків, як С. Глазьев, Г. Досі, М. Калецький, М. Кондратьєв, С. Кузнець, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та інших [1, с 103].

Метою статті є дослідження моделювання національної системи в умовах варіативності сценаріїв економічного розвитку.

Національна господарська система була сформована після розпаду СРСР. В останні десятиліття ХХ ст. національна господарська система представлена конфронтаційною моделлю розвитку суспільного ладу, а її соціально-економічна підсистема тяжіє до так званого «дикого капіталізму» (економіки вільного підприємництва зразка кінця ХІХ ст.) у поєднанні з підходами «олігархічного» та «народного капіталізму» епохи глобалізаційних викладів сьогодення [2, с. 8].

Розглянемо основні напрями розвитку теорії господарства в сучасних дослідженнях та моделювання національної господарської системи (табл. 1).

Таблиця 1

Основні напрями розвитку теорії господарства в сучасних дослідженнях
(кінець XIX – початок XXI ст.)

№ з/п	Теорія	Автор	Обґрунтування напрямів та інструментів розвитку господарства
1	2	3	4
1	Неокласична економічна теорія (70 рр XIX ст.)	К. Менгер Ф. Візер С. Бем-Баверк В. Джевонс А. Маршалл Л. Вальрас Дж. Клар К. Віксел	- виступає проти активного втручання держави в економіку; - непередбачені зміни рівня цін здатні викликати макроекономічну нестабільність тільки в короткостроковому періоді; - у довгостроковому періоді економіка завжди зберігає стабільність при виробництві внутрішнього продукту, що забезпечує повну зайнятність ресурсів внаслідок гнучкості цін і заробітної плати.
2	Монетаризм (середина 50-х р XX ст.)	Н. Фрідмен	- держава має обмежити своє втручання в господарське життя, лише підтримуючи стабільний темп росту грошової маси. - в довгостроковому плані фінансова експансія веде до росту відсоткових ставок та витісненню приватних інвестицій, а кредитно-грошова експансія стимулює інфляцію.
3	Неолібералізм (30 рр XX ст.)	Л. Мізер Ф. Кайєк	- обстоювання ідей природного порядку та природних прав; - підтримка політики вільної торгівлі; - заперечення будь-якого розширення державного регулювання; - розвиток автономного місцевого самоврядування та добровільних організацій на протигагу зростанню впливу центральних органів влади.
4	Теорія Пропозиції (70-80-х рр. XX ст.)	А. Лаффер Н. Фельдстайн Н. Еванс	- будь-які намагання держави зрівняти соціальне становище членів суспільства за рахунок державних витрат перешкоджають стабільному розвитку економіки, побудованої на принципі реалізації індивідуальних інтересів. Держава має забезпечувати однакові можливості для розвитку підприємництва, захищаючи ринкові механізми, та будувати соціальну сферу, залучаючи до участі у цьому будівництві через систему державного страхування якнайширші маси населення.
5	Теорія раціональних очікувань (70-80 рр. XX ст.)	Р. Лукас П. Сарджмент Н. Уолес	- гроші є не просто нейтральними (по відношенню до реальних змінних, як то зайнятність, обсяги виробництва), а супернейтральними. Якщо монетаристи визнавали нейтральність грошей лише в довгостроковому періоді, то нові класики стверджують, що вони є нейтральними й в короткостроковому періоді;

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
			<p>- раціональні очікування економічних суб'єктів нейтралізують, а тому роблять неефективним державне регулювання економіки у будь-яких формах – чи то бюджетне, чи то грошово-кредитне.</p>
6	Неокейсiанство (60–70-ті рр. XX ст.)	Р. Харрод, Дж. Хікс, Є. Домар, А. Хансен, А. Лейонхувуд	<p>- потреба створення більш загальної теорії, яка б враховувала такі нові проблеми, як високе і стійке економічне зростання, проблема циклу, врахування науково-технічного прогресу, нагромадження ресурсів тощо.</p> <p>- критична переробка та вдосконалення теорії статичної ринкової рівноваги Кейнса з метою її прискорення до більш повного врахування факторів економічної динаміки та дослідження динамічних станів економіки.</p> <p>- основний зміст коригування Кейнсової теорії полягав у реальних спробах подолати її явно виражений статичний характер шляхом введення у макроекономічну модель таких динамічних факторів, які б дали можливість здійснювати на основі кейнсіанської методології економічний аналіз рівноважних та нерівноважних станів економіки, що розвивається та зростає</p>
7	Інституціоналізм (на межі XIX–XX ст.)	Т. Веблен, Д. Коммонс, У. Мітчел	<p>- економічна наука не повинна досліджувати суто економічні відносини. Це занадто вузько і часто призводить до самих лише абстракцій. Важливо враховувати весь комплекс умов та чинників, що впливають на господарське життя: правові, соціальні, психологічні, політичні. Правила державного управління становлять собою не менший, а, можливо, більший інтерес, ніж механізм ринкових цін.</p> <p>- слід вивчати не стільки функціонування, скільки розвиток і трансформацію суспільства. Досягнення рівноваги в системі можливе лише за умов соціального контролю над економікою, що дало б змогу ефективно використовувати всі переваги ринкового механізму, усувати його негативні риси та недоліки.</p> <p>- слід відмовитися від аналізу економічних відносин з позицій так званої економічної людини. Проти диктату підприємців необхідні дії не окремих членів суспільства, а спільні, скоординовані дії організацій, профспілок та державних органів. Держава має опікуватися екологією, освітою та медициною.</p>

Є декілька сценаріїв економічного розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Концепції економічного розвитку

№ з/п	Концепція	Основні ознаки	Прийняття до використання при моделюванні національної господарської системи
1	Градуалізм	1) Встановлення динамічної рівноваги економічної системи між державним і недержавним секторами, передусім шляхом легалізації та розвитку колективного, одноосібного і, зрештою, приватного сектора; 2) поширення ринкових механізмів спочатку на аграрну, а потім і на інші сфери, спочатку на виробництво та збут споживчих, а згодом й інвестиційних товарів; 3) штучне прискорення реформ [3, с 137];	Впровадити концепцію градуалізму для розвитку сучасної ринкової моделі, яка є синтезом державного регулювання і ринкового саморегулювання.
2	Шокова терапія	1) різке зниження інфляції завдяки припиненню фінансування державного бюджету Центральним банком країни (припинення грошової емісії), встановлення реальної відсоткової ставки; 2) прив'язування курсу національної грошової одиниці до американського долара (впровадження конвертованості золотого); 3) відкриття економіки для іноземних інвесторів.	Використання основних ключових аспектів концепції.
3	Італійське «економічне диво»	1) аграрна реформа; 2) звільнення промисловості від непродуктивних затрат завдяки ліквідації корпоративної системи та автаркії (самозабезпечення); 3) створення нових прогресивних галузей: електротехніки, нафтохімії, автомобільної промисловості.	Започаткувати аграрну реформу, яка спрямована на значне економічне піднесення та зняття гостроти соціальної напруги.
4	Японське «економічне диво»	1) використання закордонних досягнень в найсучасніших галузях індустрії; 2) лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, яка включала поетапне скасування обмежень на імпорт продукції конкурентоспроможних галузей; 3) експорт свого капіталу, що в основному йде у фінансову сферу (скуповування цінних паперів),	Використати досвід зарубіжних досягнень в найсучасніших галузях індустрії.
5	Тетчеризм	1) податкова реформа 2) приватизація державних галузей та підприємств; 3) антиінфляційна політика;	Взяти практикум щодо приватизації державних галузей та підприємств.
6	Рейганоміка	1) скорочення соціальних програм і всіх видів податків; 2) боротьба з інфляцією; 3) дерегулювання підприємницької діяльності.	Розробити та впровадити політику соціальних програм стратегічного розвитку держави.

Проаналізувавши сценарії економічного розвитку у різних країнах, наведемо порівняльну характеристику сценаріїв та визначимо структурні аспекти за кожною моделлю, що можуть бути адаптовані та використані при моделюванні національної господарської системи.

Зміни в загальній міжнародній геополітичній ситуації прискорили корінні перетворення країн соціалістичного табору 1989–1990 рр. – час народних антитоталітарними демократичних революцій, які охопили країни Центральної і Південно-Східної Європи, краху СРСР, об'єднання Німеччини, відходу в небуття соціалістичної системи. Це зумовило нову політичну ситуацію в Європі і світі. Надбанням історії стали – «холодна війна», біполяризація світу. Виникла складна проблема – інтеграція постсоціалістичних країн у світове господарство і міжнародні структури. Демократизація суспільства послабила СРСР і він припинив своє існування і вже 24 серпня 1991 р. з'явилася нова держава – Україна. Міждержавне утворення – СНД, перетворювалася на аморфний союз колишніх радянських соціалістичних республік [4].

Рубіж ХХ і початку ХХІ ст. характеризується поглибленням процесу глобалізації сучасного світу, процесу північноамериканської, західноєвропейської та азійських економічної інтеграції й становленням суспільно-політичних принципів та форм міждержавної інтеграції, зростання впливу щодо вирішенні конфліктних ситуацій міжнародних наддержавних об'єднань, такі як ОБСЄ, ООН, ЄС та ін. [4].

Економічне реформування провідних капіталістичних країн на сучасному етапі зумовлене економічними кризами. Ряд таких економічних криз проходили в такій послідовності: 1948–1949, 1953–1954, 1957–1958, 1960–1961, 1969–1970, 1973–1975, 1979–1982, 1990–1991 рр.

Економічні кризи пов'язані з появою нових виробництв і технологій. Криза 1973–1975 рр. супроводжувалася світовою валютною кризою, нестійкістю кредитно-грошової системи, посиленням інфляції. Перехід до нової техніки і технології на основі досягнень науки, що охопило всі сфери праці і галузі виробництва та невідповідність продуктивних сил і сформованих виробничих відносин викликали розбалансованість економіки. І в ряді країн – Австрії, Франції, Великобританії, Італії, США, Японії – була реалізована широка націоналізація промисловості, банків, транспорту. Отримало повсюдне одержавлення економіки, яка проявилася в державному регулюванні і збільшенні частки валового національного доходу. На певному етапі ці заходи сприяли економічному розвитку, підвищенню добробуту народу.

Розглянемо дві протилежні концепції, які за своїми ринковими реформами виражають протилежні підходи. Одна з них називається «градуалізм», а друга «шокової терапії».

Щодо концепції «градуалізму», вона передбачає проведення реформ послідовно і повільно, тобто крок за кроком. Двигуном ринкових перетворень ця теорія вважає державу. Саме воно, керуючись довгостроковою стратегічною програмою реформ, повинно замінювати командну економіку ринковою. Градуалістський підхід передбачає пом'якшення економічних і соціальних наслідків реформ, прагне уникнути різкого зниження життєвого рівня населення. Це перехід не революційного, а еволюційного характеру.

Перевагами «градуалізму» вважається те, що він знижує ризик виникнення тупикової ситуації внаслідок невдалого проведення реформ. Якщо на якому-небудь етапі реформа не принесе успіху, можна повернутися на попередній етап, закріпитися і потім спробувати знову. Градуалізм знижує можливість надмірного загострення соціально-економічної ситуації в країні як реакції суспільства на зміни у всіх сферах життя. Основний недолік градуалізму полягає в тому, що він припускає наявність великого запасу міцності в економіці і суспільстві, який дозволив би їм функціонувати протягом тривалого періоду часу змін. Прикладами успішної реалізації градуалістського підходу є Угорщина і Китай.

Концепція, яка заснована на ідеях монетаризму, і направлена на економічне оздоровлення країни та її вихід з кризи в проміжку від 10 до 15 років, має назву «шокова терапія». На думку вчених «шок» – це удар, поштовх. Своїми інструментами вона вважає: лібералізація цін, антиінфляційна політика, скорочення державних витрат, приватизація збиткових держа-

вних підприємств та досягнення бездефіцитного бюджету. Ідея концепції орієнтована на досягнення фінансової стабілізації за допомогою фінансової політики, яка спрямована на забезпечення жорстких бюджетних обмежень. Дослідження накопиченого досвіду свідчить про те, що проведення реформ привело до спаду виробництва, зростання цін та зниження рівня життя населення через крах старої економічної системи.

Структурні зміни в економіці, залучення іноземного капіталу, державна підтримка приватного підприємства, надання їм пільг, створення широкої системи соціального забезпечення – ці фактори породили економічне зростання Італії й отримало назву італійського «економічного дива». В ході зрушень економіка країни перетворилася з аграрно-індустріальної в одну з найбільш індустріалізованих у світі. Держава мала суто економічний характер втручання у приватний сектор для підтримки народного господарства. Виручені кошти вкладали у розширення виробництва.

Працездатність, жертівність і високий патріотизм японського народу став головним чинником зростання японського «економічного дива». Валовий національний продукт країни збільшився на 6,5 % і щорічний приріст складав 9 %, а обсяг виробництва зріс у 10 разів. Передумовами дива стала реформа податкової системи, дешева робоча сила, використання нових технологій, закупівля ліцензій і патентів. Здійснені реформи посилити конкуренцію підприємств, що сприяло росту виробництва. 80 % сільськогосподарських угідь знаходились у селян. Японія показала позитивний результат за показниками обсягів імпорту товарів, що навіть почала накопичувати золотовалютні резерви. Капіталовкладення дали змогу оновити обладнання і створити нові виробництва. Підприємства в свою чергу отримували з боку держави податкові та фінансові пільги. Японія в цей період утвердила себе як могутня промислова держава.

Тетчеризм – нове розуміння економічної політики – консервативна політика виходу британської економіки з кризи. Для цього було необхідно знизити податки та прибутки корпорації та особисті доходи. Реалізуючи свою програму спрямовано надати максимальну свободу приватному підприємству, взято курс на зниження темпів зростання державних видатків, закривали збиткові підприємства, придушено страйковий рух та розгромлено аргентинську армію. З 1982 року почалося піднесення економіки: знизилася темпи інфляції, скорочувалося безробіття, залучалися іноземні вклади, а економічні успіхи сприяли зростанню доходів населення.

Варіант неоконсервативної політики, так звана «рейганоміка». Першими її завданнями було поліпшення та технологічна перебудова виробництва, інтернаціоналізація капіталу та скорочення податків. 1970-ті роки характеризуються структурними змінами в економіці, багато підприємств ліквідовано та проведено «чистку» неконкурентоспроможних галузей економіки.

В цей час стан економіки України ускладнювали страйки шахтарів, руйнування економічних зв'язків між республіками. Основу української економіки складали вугільна, залізнична та чорна металургія, в сторону яких припинилися державні дотації. Сільське господарство перебувало у складному становищі. Занедбано було і сферу послуг. Зростали ціни на товари та послуги. Відбулося різке падіння виробництва, сплеск інфляції та загострилися соціальні проблеми.

Стабілізація економічних показників намітилися в 2000 р. З тих пір показники набували нарощуваний характеру. Але позитивні зміни недостатньо містили в собі якісних показників [5]. Виникнення фінансової та економічної кризи в Україні стало очевидним восени 2008 року після погіршення ряду економічних показників та повідомлень про фінансові проблеми ряду провідних комерційних банків країни. Так, засоби масової інформації повідомляли про істотне скорочення попиту на залізо та сталь, що призвело до зменшення обсягів експорту та надходження валюти до Української економіки.

Світова фінансова криза набула масштабного характеру і стала серйозним викликом для багатьох країн світу, в тому числі й для України. Незважаючи на те, що протягом останніх років в економіці України відбувалося накопичення низки ризиків, зумовлених передусім макроекономічними чинниками, вітчизняні суб'єкти господарювання виявилися не готовими до такого розгортання подій. Світова фінансова криза 2008 р. приголомшила своєю глибиною, масштабами розгортання, формами прояву, безпрецедентною динамікою. Вона охопила і фінансову, й економічну сферу [6].

У результаті проведеного дослідження визначено, що ефективні реформи здатні вивести країну навіть з найглибшої кризи. Розробити ідеальні реформи майже неможливо, зате існує ідеальний час для їх реалізації, і це «сьогодні». Для того щоб уникнути різкого зниження життєвого рівня населення та загострення соціально-економічної ситуації, Україна може використовувати політику «градуалізму», повільно і послідовно. При цьому маючи великий запас міцності в економіці і суспільстві. Але на даний час Україна використовує перші кроки так званої «шокової терапії». Долає вкрай важкий фінансовий стан, болісно, але швидко і зміни незворотні.

Українська економіка перейшла від падіння до певного зростання та її ВВП став на рівні 1,5 %. Внаслідок скорочення державних витрат бюджетний дефіцит знизився на 7 %. На \$10 млрд. зросли міжнародні золотовалютні резерви країни. Темп зростання ВВП в 2017 р. за даними національного банку України очікується 3 %.

ВИСНОВКИ

Таким чином на сьогодні ми маємо розглянути сприятливе моделювання еволюції національної господарської системи з використанням цивілізаційного підходу та окремих ознак концепції економічного розвитку. На нашу думку, найбільш доцільним є використання ключових елементів «градуалізму» та «шокової терапії» у поєднанні з обов'язковою адаптацією до сутнісних глобалізаційних змін, які мають вплив на національну господарську систему сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко О. О. *Імперативи розвитку господарських систем сучасного світу* / О. О. Шевченко // *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва* : зб. наук. праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – 2015. – № 4 (11). – С. 102–107.
2. Шевченко О. О. Категорія «господарська система»: теоретико-дефінітивна експозиція в економічній думці / О. О. Шевченко // *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Економіка*. – 2016. – Т. 21. – Вип. 2. – С. 8–12.
3. Величко В. В. «Градуалізм» як особливість політики перехідної економіки Китаю / В. В. Величко // *Економіка і прогнозування*. – 2015. – № 4. – С. 133–148.
4. *Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV початку XXI століть* : навч. поіб. [Електронний ресурс] / Горбань Ю. А., Білик Б. І., Карабанов М. М., Розовик Д. Ф., Дячук Л. В. [та ін.]. – Київ, 2012. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/52306-tema-8-svt-napriknts-XX-na-pochatku-XXI-st-nov-tendents-rozvitku.html>.
5. Король В. Ю. *Історія України* : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. Ю. Король. – К. : Академія, 2005. – 496 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1498072756927/istoriya/stan_ekonomiki_ukrayini_drugiy_pолоvini_80-h_rokiv_pochatku_xxi.
6. Міщенко В. І. *Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи* / В. І. Міщенко, Р. С. Лисенко // *Фінанси України*. – 2009. – № 1. – С. 50–57.